

A Kammerspiel angyalai

„...s majd jön egy angyal, a kaput kinyitja,
s a párás tükröt, elhalt lobogást
hű kézzel és ragyogva megújítja.”
(Charles Baudelaire)

Ősbemutatót láthattunk az Újvidéki Színházban. Szegedi-Szabó Béla *Kammerspiel* című darabjával február 25-én első ízben találkozhatott a publikum. Az ősbemutató ténye egyébként is hordoz magában különlegességet, de ebben az esetben ezt a színház még fokozta is. A *Kammerspiel* szereplői együtt birkóztak meg a rendezés nehézségeivel, ezért a darab színpadra alkalmazásának minden jó és kevésbé előnyös szegmensét az ő nevük fémjelzi. A kollektív rendezés minden bizonnyal szokatlan problémákat hozott magával, ezért a munkát mint próbálkozást is, dicséret illeti. Ebben az esetben az alkotófolyamat összességében szép eredményt hozott, ezért a megelégedett bizalmunkat kiérdemelték az alkotók. A rendezői problémákat Pongó Gábor, Ferenc Ágota, Magyar Attila, Szilágyi Ágota, Német Attila és Huszta Dániel együttesen oldották meg.

Szegedi-Szabó Béla darabja a kicsinyes, szájalmas falusi emberek ki-figurázása, begyöpesedett gondolkodásmódjuk bemutatása, egyéni problémáik megvilágítása. Ezeket az aspektusokat a szerző gyengéd misztikummal szövi át, létrehozva a könnyen emészthető történetet, amely akár a közönség kedvence is lehet. Szegedi-Szabó túlnyomórészt komikus elemeket vonultat fel, csak a mézesmázos felszín eltávolítása után juthatunk el a lényegi kérdésekhez. A darab társadalomkritikája, a változás lehetőségének latolgatása a háttérben rejtőzik. A *Kammerspiel* cím voltaképp zenei témákra emlékeztet, talán nem véletlen, a történetben nagy hatása van a zenének, a kamarazene fogalma pedig szubjektív értelmezést nyer a dialógusokban: „A kamarazenélés végül is a többihez képest, a Mindenséghez képest végtelenül magányos dolog.” A muzsika töri meg a kicsinyes lét csendjét, monotonitását, és a zeneművészek változást hoznak a kispolgári lét hétköznapijaiba. Az elmaradottság és a finom műveltség kontrasztja

jelenik meg a játéktéren. A címre azonban nem csak zenei vonatkozásban kell tekintenünk, a gondolkodási iránynak, a műfajmeghatározásnak is helye lehet a szó értelemtartományában.

Több olyan elem is van, amely köré a történet szerveződik. A szálnalmas és együgyű lét problémája, az új betörése a zárt (kocsmái) atmoszférába átszövi a cselekményt. A darab gondolatmenetéhez a jelképek nyújtanak alapot.

Megjelenik a kócsag motívuma, amely megképzí az eseménysor kerekeit. Már az előadás legelején találkozhatunk a madár preparált, eltorzított másával, a végén pedig újra előtérbe kerül, a fények a középpontba állítják, és így kitüntetett szerepet kap mozdulatlan, önmagában jelentéktelen alakjával. A preparátum szokatlan ékessége lesz a berendezésnek, az elhasználdott bútortárgyak között ízléstelen díszként funkcionál, és mint a később megérkező vándorzenészek, a kócsag is megzavarja a kocsmái légkör monotoniját. Magán viseli a szereplők ízléscamának ismertetőjegyeit, a szárnyas fehér tollának tündöklése már a múlté, mert a különös emberek sajátos belső világa azt követelte, hogy rózsaszínre fessék. Megrontva saját valójában, flamingószerű külsőt nyert a kocsmái törzsvendégek beszűkült fantáziája által. A darabhoz kötődik egy, az író által választott idézet, Vajda János *Tünemények* című versének soraival ajánlja ugyanis a közönség figyelmébe a művét: „Puszták örök lakója néha lát / Feje fölött, tündöklő légen át, / Vonulni egy különös madarat / Minőt nem látott még ez ég alatt.”

A madár átváltoztatása talán mégse véletlen, hanem a darabba kódolt üzenetként funkcionál, és óhatatlanul felidézi a vajdasági magyar irodalomban honos motívikát, Tolnai Ottó rózsaszín flamingóit. A mű záró eseményei rejtik a misztikát. A flamingó tájkunkon és az alföldi kis kocsmák környékén – a történet valahol az Alföld vidékén játszódik – nem honos. A dialógusokban azonban elhangzik egy különös felfedezés ecsetelése: „Olykor látni errefelé flamingót is. A nagy pusztaságban. A kiégett földön, a sóvirágok között. Ötvenévente egy-egy leszáll a kiszáradt tömenderhez. Keres valamit. Lehet, hogy csak eltéved. De soha senki nem tudta még lefényképezni. Szóval nincs bizonyíték. Azt mondják, ha szemébe nézel, akkor megvakulsz.” A flamingó olyan váratlanul és megmagyarázhatatlanul téved e tájra, mint a vendéglő különös hangulatának megzavarói. Nem tudható pontosan, miért érkeztek, és távozásuk is meglehetősen titokzatos. A flamingó és a kócsag (íbisz) motívuma párhuzamot képező jelképek a darabban. Az íbisz mint eredeti, a flamingó mint másolat jut szerephez. Azt még érdemes megemlíteni az íbisz motívuma kapcsán, hogy a legősibb mitológia szimbolikájában ez az írás óegyiptomi istené-

nek, Thotnak a szent állata. Ez az isten jegyzi fel az emberekről haláluk után a jó és rossz cselekedeteiket, és ő alkotja a naptárt, lévén ő az Idő istene is. Mint később majd tapasztalhatjuk, a jó és rossz cselekedetek és a helyes magatartásforma kitüntetett helyen áll a darabban. Valami ismeretlen erő éket ver az események láncolatába, és előhívja a változást, amely végigpásztázza az eseményeket. Valami új irányt szab a cselekménynek, és minden radikálisan módosul.

A történet legelején szembetűnik a szereplők – diszkrétén fogalmazva – egyszerűsége. Ebben a szűkre szabott világban tengetik életüket a darab férfiszereplői. Az életbe belefáradt, pillanatnyi élvezeteket hajhászó figurákat a közömbösség, a beletörődés, a kicsinyesség jellemzi. A mindennapi problémákkal már nincs erejük szembeszállni, ehelyett egy álmvilágba burkolóznak, feledve a mindennapi gondokat. A focimeccs jelenti az igényes szórakozást, ezen egyetlen dolog köré összpontosulnak a gondolataik. Az öreg tranzisztoros rádió recsegése számukra az elemi kapcsolat a külvilággal. A rádió tökéletlensége (bár bosszantja őket), hamar megmutatja igénytelenségüket: ha jó az ember füle, akkor csak a szövegre figyel, a zajokat kiszűri. (Hasonló dolgokra mutat rá az a megnyilatkozás is, miszerint éppen kellemesen olthatja az étvágyat a tegnapi vacsora is, felesleges munkát áldozni a mai elkészítésére.) A történet legradikálisabb gondolata mégis az, hogy az asszony addig nem hagyja el a férjét, amíg van csirke a hűtőszekrényben... Ezek a problémák és ezek a rendhagyó válaszok szolgáltatják a komikumot az előadás folyamán. Ebben a társaságban mindenkinek majdnem minden mindegy.

A háziasszony szerepében „tündöklő” Mariska (Szilágyi Ágota) megnyilatkozásai képviselik olykor a racionalitást. Próbát tesz társa jobb belátásra bírására, de természetesen eredménytelen marad minden próbálkozása. Unszolja Józsikát (Magyar Attila), hogy kéne valami komolyat csinálni, amire azt a választ kapja, hogy nem lehet mindenki tudós... A nő gúnyt űz a férfiak megnyilvánulásaiból, de ők nem veszik észre, vagy nem akarják észrevenni az iróniát. Olykor konfliktust érezhetünk Mariska és Józsika jelleme között. Kapcsolatuk bemutatása kísérletet tesz a ma széleskörűen megnyilvánuló nő-férfi viszony jellemzőinek felmutatására. A nő a párjára hárítja a feladatok elvégzését, aki felületesen áll hozzá a munkához, csak a konfliktusok elkerülése érdekében próbál úgy tenni, mintha minden nehézséget elhárított volna. Az eredményesség mellékes dolog számára, csak egy újabb csetepaté elkerülése a cél. A két fél elvei, elképzelései ellentétesek, a problémák leplezése, illetve szőnyeg alá söprése jelenti a megoldást a veszekedések elkerülésére. A történet egészét átítatja a kapcsolatokra jellemző leegyszerűsített problémamegoldás.

Megjelenik a műben a Godot-ra várás effektusa is. A nehézségek ki-
küszöbölése, a gondok elhárítása Ödön feladata lenne, aki természetesen
várat magára, és sohase érkezik meg. Nem tudjuk meg, hogy egyáltalán
„valóságos-e”, amennyiben lehet ilyenről beszélni a színdarab kapcsán.
Valószínűleg ő is csak egy álomkép, aki ha meglevnedne, megoldást
nyújtana a kocsmá társaságának nehézségeire. Legfőképpen Mariska és
Józsika várják oly bizakodva, a kocsmá tetőszerkezetének javítása ezen az
egy emberen múlik, aki nem is biztos, hogy létezik. A házaspárnak köny-
nyebb várni a bizonytalant, mint saját munkájukat rááldozni.

A váratlanul támadt égzörgés, eső és villámok kíséretében érkezik meg
a vendéglő egyhangúságának változása. Két titokzatos alak jelenik meg a
semmiből, és a csend elborítja a játékteret. Mariska és Józsika szégyenlős
pillantásokkal figyelik a valószínűtlen eseményeket. A meglepetésszerű-
en betoppant vendégek nem kezdeményeznek diskurzust, de az gesztusok
nélkül is látszik, hogy ők a vendéglátók ellentétei. Finom léptekkel ünne-
pélyesen érintik a kopott padlózatot. Mindketten frakkban, de mezítláb
díszelnek, ami furcsán hat ugyan, de még így is a másik pár elnyűtt öl-
tözékének ellentéte a ruházatukban megnyilvánuló elegancia. Beszédük
is kiművelt, és kontrasztot mutat a kocsmá emberek igénytelen szóhasznála-
tával szemben. A feje tetejére állítanak mindent. Mariska és Józsika előbb
tartózkodóan, csodálkozva tekintenek a különös vendégekre, majd mintha
megbabonázták volna őket, feszülten szolgálják a jövevényeket, bármit is
kérnek (Józsika az alkohol kábulatában tisztogatja Angéla [Ferenc Ágo-
ta] „angyali lábait”). Fény derül arra, hogy vándorzenészek érkeztek. Ugy
döntöttek, egy ideig itt állomásoznak, és zenéjükkel életet lehelnek a sivár
falak közé. Egoizmusuk érezhető, a rendetlen kocsmá nem hozzájuk illő,
és elégedetlenségüknek hangot is adnak, mégis meglátják a hely és a kör-
nyezet pozitívumait, amit nem érzékelhetnek azok, akik számára megszo-
kott az elmaradott, korszerűtlen vidék. Carlo (Pongó Gábor) latin kifeje-
zésekkel ékesítve mondatait a mennyországhoz hasonlítja a kocsmát, és azt
vallja, hogy a hely „telis-tele van illatokkal és eltitkolt szenedélyekkel”. A
két titokzatos alak, Angéla és Carlo fokozatosan varázsolja el a vendéglő
tulajdonosait. Az érkezésükkor még antipatikusak voltak, aztán egy idő
múlva változni kezdtek Józsika és Mariska érzései. A szerelem fogalmát
már mindketten rég elfelejtették, és Józsika Angéla iránt, Mariska Carlo
iránt érez egyre erősebb vonzalmat. Angéla és Carlo nem utasítják visz-
sza közeledésüket, de tartózkodóak maradnak. A négy szemközt folytatott
dialógusok (Angéla és Józsika, valamint Mariska és Carlo között) alkot-
ják a mű „középpontját”. A titokzatos utazók, a változás metaforáiként,
„felébresztik a kimondhatatlant” a szenedélyben kiüresedett emberek

ben. Angéla ezeket a szavakat intézi Józsikához: „Tanulja meg szeretni a szerelmet úgy, ahogy én a zenét. A szenvedély mindig ott vonul fölöttünk, akár egy nagy *madár*, vagy mint egy vissza-visszatérő *viharfelleg*, amelyet már messziről is felismerni! Kijár neki az isteni tisztelet!”

Később így folytatja: „*Sose felejtse el!* Ennyi épp elég! Józsika! Látja? Ez is azért történhetett, mert egyszer nagyon régen megfeledkezett rólam! *Most már talán sejtí, ki vagyok! Próbáljon meg visszaemlékezni! Látja? Én és Carlo felébresztjük önökben a kimondhatatlant!* És adjon hálát az Úrnak, hogy a szikra lánggra lobbant!” Angéla és Carlo végül sietősen csomagolni kezdenek, mert „várják már őket máshol”, de mielőtt útnak indulnak, fénykép készül négyükről, és Angéla hegedűjátékára egymás karjaiba borul Mariska és Józsika. Váratlan állapotváltozással közeledik a darab vége, majd mint ahogyan érkeztek is, hirtelen támadt égi jelek kíséretében távozik a két utas. Nyugalmat és harmóniát hagynak maguk után, valamint fizetetlen számlát, kételyeket, megválaszolatlan kérdéseket. A mű misztikumának egyik hordozója, hogy a négyükről készült fényképfelvétel a látogatók nem rögzültek, csak egy ajándékot felejtettek a kocsmában: a *kimondhatatlant*. A produkció idilli csendben, mozdulatlanságban, a rózsaszín kócsag képeinek és a pár harmóniájának már-már giccsesre sikeredett kiemelésével ér véget.

Az Újvidéki Színház *Változz, hogy változtathass!* programjának részét képezi a szóban forgó darab. A személyiségfejlődés és a változás mozzanata mindenképpen kulcspontként épül a darabba. A rendezés kihívása megduplázta a színészek feladatát – kivételes és szokatlan ilyen tekintetben az előadás –, de nem nyomta rá érzékelhetően a bélyegét a produkcióra. Gördülékeny játékot láthatott a közönség, a darab üzenetét jól prezentálták az alkotók, habár Józsika „akrobatikusnak” tetsző mutatványai és a Mariskára rápakolt székek és sámlik furcsa és szokatlan „ékkövei” a produkciónak. Az Angéla és Carlo által szorgalmazott „rendbontások”-at teherként viselte és tűrte a pár. A tárgyak, mint a konfliktusok súlya, a már elviselhetetlennek tűnő nehézségek – az élet velejárói – a szereplőkre nehezednek. A díszlet kivitelezése kreatív és harmonikus, a cselekményeknek autentikus háttérképet szolgáltat, de kocsmára emlékeztető elemek ritkán fordulnak elő benne. A színészek kis játéktérbe szorultak, de ettől még csorbítatlan maradt az előadás.

A Józsika szerepében játszó Magyar Attila és a Carlót megformáló Pongó Gábor meggyőző alakítást nyújtottak, amit nem túlzott, elnagyított érzelemábrázolással értek el, hanem mérsékelt játékkal, de mégis érzékelhetővé tették az általuk bemutatott személyiségeket. Mariskát Szilágyi Ágota, az Újvidéki Színház társulatának nemrégiben szerződöttagja

Mikus Csaba fotója

személyesíti meg. Néha ugyan diszkrétnek, tapintatosnak a gesztusai, visszafogott és széles mosolyok váltakoznak arcán, és bár fokozott erélyt, szigorúságot ritkán prezentál, nem veszik el a díszletek között. Angélat Ferenc Ágota játssza, aki szerepe révén egy ideig szótlán marad. Kiegyensúlyozottsággal, nyugalommal tölti be a színpadot, színészi teljesítménye mellett a várva várt hegedűjátékával is kellemes hatást kelt. Bagó Eleket Német Attila, Róth Ferit Huszta Dániel formálja meg. Kevésbé visszafogottak, de az általuk megformált alakok jó kidolgozottsággal illeszkednek az előadás szerkezetébe.

A megszokottságba belefásult ember, aki elfelejti mi az értékes, aki megelégszik a maga kicsinyes létével, egyszer csak rátalál valamire, ami változásra készíti, majd átéli a kimondhatatlant, mert valami emlékezteti a régi szépre, figyelmezteti arra, hogy lehet máshogy élni. Az íbisz röpte megbabonázza a teret, még mielőtt késő lenne. A fény, a mélyről áthatoló, a már kihalt csillag fénye nem idegen többé, mintha újra ragyogni kezdene. Ez a *Kammerspiel* rejtelve. Ez a *Kammerspiel* gyengéd misztikumának titka.